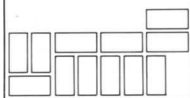


utrechts
monumenten
fonds



STEEN- GOED

Predikherenstraat 20



NR. 17, DECEMBER 1993

*Foto voorpagina:
Predikherenstraat 20 in 1954.
(foto RDMZ)*

"STEEN-GOED" is een uitgave van

STICHTING HET UTRECHTS MONUMENTENFONDS
Dorstige Hartsteeg 21
3512 NV Utrecht

tel. 030 - 31 17 61
postrekening 427215

Het Utrechts Monumentenfonds is een beherende en restaurerende instelling van monumentale woonhuizen in Utrecht.

Voor minimaal f 10,- per jaar of f 250,- ineens is men begunstiger van de stichting. Men ontvangt dan het Jaarverslag, "STEEN-GOED", de Nieuwsbrieven en uitnodigingen voor vergaderingen en excursies.

Inleiding

In deze aflevering van Steengoed willen we u meevoeren naar een crème-keurig pand. De in de 19de eeuw aangebrachte kleur bedekt een 17de eeuws woonhuis, gelegen aan een middeleeuwse straat in Utrecht. Dit trapgevelpand, op vlucht gebouwd, iets voorover hangend dus, bevindt zich precies halverwege een niet direkt opvallende straat in de binnenstad, de Predikherenstraat, en wel op nr.20.

Het tot Rijksmonument verheven huis werd in 1990 verworven door Het Utrechts Monumentenfonds. Een mooie aanleiding om ons eens te verdiepen in de geschiedenis van het pand: wat is het voor soort huis, wie bouwde het en wanneer, welke mensen hebben het in bezit gehad, welke personen hebben er in de loop der eeuwen gewoond en wat waren dat voor mensen. En wat voor heren waren toch die Predikheren?

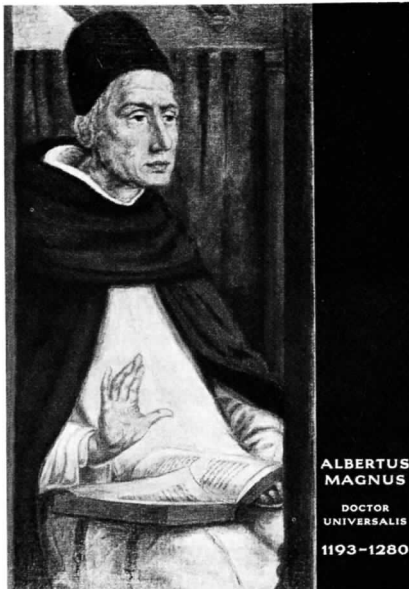
In wat voor omgeving speelde het verhaal van dit huis zich eigenlijk af?.

De buurt rondom de Predikherenstraat.

De Predikherenstraat is gelegen in de Breedstraatbuurt (zoals deze tegenwoordig genoemd wordt). Deze buurt wordt begrensd door water, de Oudegracht en de Weerdsingel, en door straten: de Voorstraat en de Potterstraat. In de middeleeuwen hebben hier 3 kloosters gestaan:

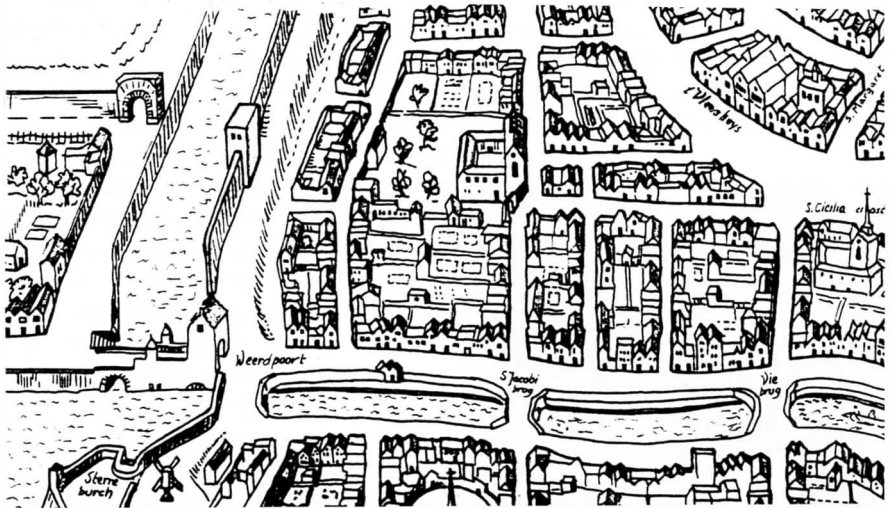
het Wittevrouwenklooster, het Begijnenklooster en het Predikherenklooster. En dit alles op een oppervlak van ongeveer 300 x 600 meter. Dat lijkt veel voor zo'n klein oppervlak, maar we hebben het hier dan ook over de periode waarin kloosters en kerken het beeld van de stad in zeer belangrijke mate bepaalden.

Het Predikherenklooster, met de aan St. Andreas gewijde kerk en de kloostergang is te zien op het kaartje op de volgende bladzijde. De bouw van dit klooster (rond 1250) heeft aanleiding gegeven tot een fraaie legende³⁾. Een muurschildering met daarop de stichter van het klooster, Albertus Magnus, is te zien in een serre naast de buurtmarkerende Watertoren.



De Predikheren, ook wel Jacobijnen genoemd, behoorden tot de orde der Dominicanen. Hun opdracht was: het verkondigen van het Woord Gods. Door de giften die zij in ruil voor de zielzorg kregen van de gelovigen, voorzagen ze zich in hun levensonderhoud.

In augustus 1566 brak de Beeldenstorm in Utrecht los. Op zondag de 25ste verbrandden aanhangers van de nieuwe religie de boeken in het Predikherenklooster en lieten ook verder weinig heel van de inventaris. De gewaarschuwde kloosterlingen konden zich tijdelijk schuil houden. Maar pas in 1583 was de reformatie zover doorgezet, dat de Jacobijnen weggejaagd konden worden. Dat de kloosterlingen werden weggestuurd, deed vele vernieuwingsgezinde Utrechters deugd. Vanuit hun religieuze opdracht waren de Predikers enthousiaste Inquisiteurs geworden: Wie niet horen wilde moest maar voelen. Het Predikherenklooster werd definitief afgebroken. De stenen werden gebruikt om de stadswallen verder op te bouwen. Enkele gebouwen aan het tegenwoordige Predikherenkerkhof werden verbouwd tot woonhuizen.



Deel van een kaart: "Traiectum 1569 - 1572".

De Andreaskerk, zoals de kerk van het Predikherenklooster genoemd werd, is duidelijk te zien aan de noordzijde van de Breedstraat.

Vanaf eind 16e eeuw tot 1795 werd Utrecht per wijk beschermd (of beheerst) door schutterij-vendels. Het vendel van de buurt (en daarmee ook de buurt zelf) tussen Neude en noordelijke stadsgracht werd "Bloedkuil" genoemd.

Vanwaar zo'n afstotelijke naam? De literatuur laat ons hier in de steek. Is het een herinnering aan bisschop Hendrik van Beieren, die in 1528 op de Neude ruim twintig opstandige edelen en kanunniken tegelijk liet afslachten? Of heeft de Bloedraad, die tussen 1567 en 1569 vele Utrechtse, die niet voldoende Spaansgezind waren bevonden, op de Neude liet executeren, er iets mee te maken? Of beschouwden de 16e-eeuwse Utrechtse dit marktplein als een bloedkuil omdat er door de eeuwen heen altijd al regelmatig terechtstellingen plaatsvonden?

De straat

Over het ontstaan van de Predikherenstraat en de daaraan parallel lopende Loeff Berchmakerstraat is in feite niet zo veel bekend.

De westzijde van de Loeff Berchmakerstraat zou, nadat de Oudegracht in dit stadsdeel gegraven was - vermoedelijk reeds rond het jaar 1000 - als een "achtertuin"-bebouwing ontstaan kunnen zijn van de percelen die aan de oostzijde van de Oudegracht waren verschenen.

Waarom is vlak tegenover dat "achtererf" ooit een rij huizen gebouwd die rug aan rug staan? Zonder ruimte voor erven of tuinen ertussen? Was de bouwruimte zo beperkt?

Een (speculatieve) gedachte zou kunnen zijn, dat het blok Loeff Berchmakerstraat / Predikherenstraat enige tijd na de bouw van het Predikherenklooster is gebouwd als opvulling van een lange, brede ruimte, die aan de oostkant reeds bebouwd was. De situatie in de 13de eeuw zou dan vergelijkbaar zijn met de oorspronkelijke situatie aan de Mariaplaats. De Andreaskerk van de Predikheren zou dan een zelfde soort uitzicht op de Neude hebben gehad als de Mariakerk dat had richting Oudegracht, toen daar de bebouwing Zadelstraat/Boterstraat (ook rug aan rug gebouwd) nog niet bestond.

In 1360, meer dan een eeuw na de bouw van het klooster, was er in ieder geval al sprake van een Predikherenstraat. Het was toen zelfs al een verharde straat. Kennelijk dus een belangrijke route in de stad. Om even de gedachte te bepalen: de Neude was toen nog een modderige laaggelegen vlakte (kuil?) die pas in 1465 verhoogd en verhard werd.

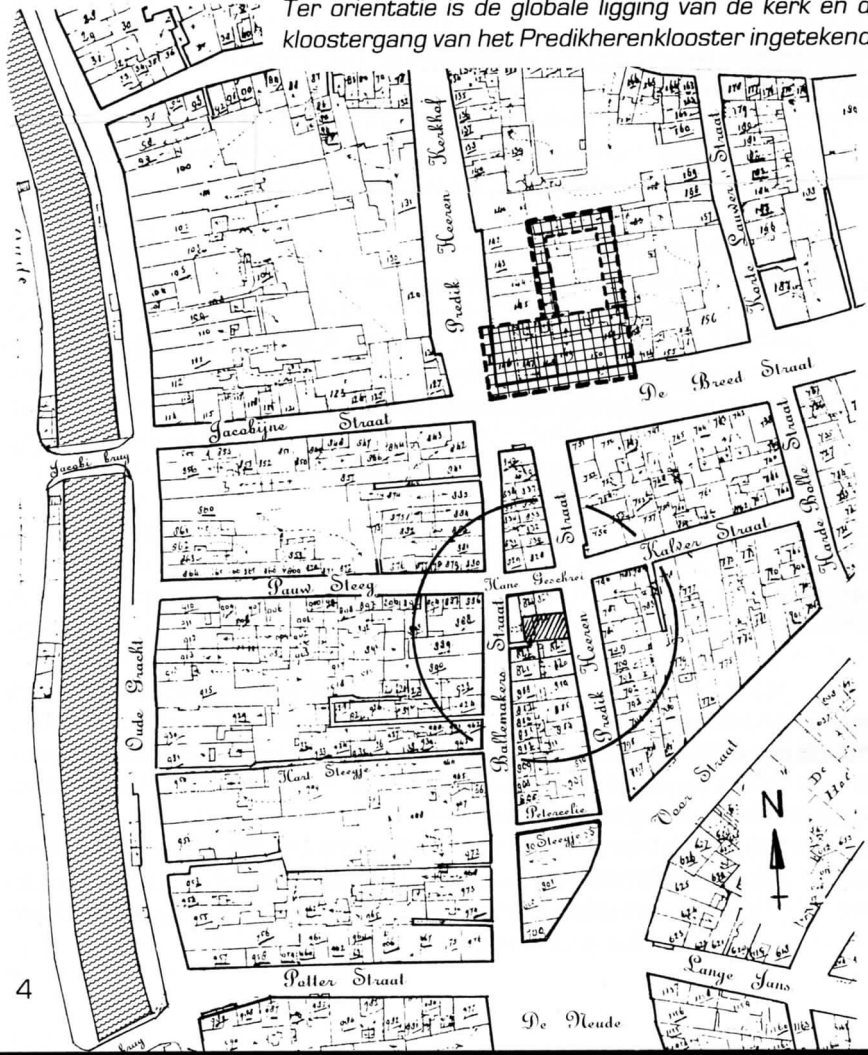
Drie Middeleeuwse straten in deze buurt ontleen of ontleenden hun naam aan het klooster van de Jacobijnen. De Brede Jacobijnenstraat (nu: de Breedstraat), de Hoge Jacobijnenstraat (nu: gewoon Jacobijnenstraat) omhooglopend naar de Oudegracht, en de Leghe (=Lage) Jacobijnenstraat, omlaag lopend naar de Neude.

Hoog en laag betekende in de toenmalige aanduidingen van straten en huizen veelal: stroomopwaarts en stroomafwaarts ten opzichte van de rivier die de stad dooraderde. In dit geval echter waren het aanduidingen van een verloop van het grondniveau.

De Predikherenstraat komen we in actes uit de 16de en 17de eeuw steeds tegen als: Leghe of Leegh Jacopinenstraet, Jacopijnenstraet of Jacobijnestraet. Het was de straat die vanaf de Neude recht aanliep op de Andreaskerk van het klooster. In een verkoopacte van een huis wordt in 1545 deze straat als volgt beschreven: "de Strate daer men gaet uute Prekebruederskerk naer de Breestraet gelegen tegens het choer bij de Prekebrueders". Vanaf ongeveer 1650 vinden we de straat in de actes meestal terug onder de naam Preeckerstraat en in de 18de eeuw werd dit Predikherenstraat, hoewel Preeckerherenstraet ook al in een acte uit 1668 voorkomt. En in 1562 komen we de naam Predikaerstraat een keer tegen.

De omgeving van de Predikherenstraat. (kadastrale minuutplan van 1821).

Ter orientatie is de globale ligging van de kerk en de kloostergang van het Predikherenklooster ingetekend.



Het straatje tussen Predikherenstraat 22 en 24 (thans een verlenging van de Pauwstraat, het pand Predikherenstraat 22 werd intussen vernoemd tot Pauwstraat 21) bezorgde ons tijdens het onderzoek nogal wat problemen. Dit kleine straatje had nl. meerdere namen.

In de 19-de eeuw en ook veel eerder is dit straatje te vinden onder de naam Hanengeschrei. Dit Hanengeschrei werd ook Hanentret en Hanengetred genoemd in voorgaande eeuwen. Een Hanenschrede? Een kipe-eindje dus in plaats van een gevederde huilbui. Het straatje is slechts 3 huizen lang.

Overigens bestaat er ook bij de Vismarkt al eeuwenlang een Hanengeschrei.

Een hanengeschrei wat ook nu nog zo genoemd wordt.

Uit talloze transportactes vanaf 1530 bleek dat het straatje ook de naam Peperstraat of Pepersteeg had. De tot nu toe beschikbare literatuur en de aanwijzingen in de klappers van transporten en plechten in het G.A.U. gaven aan dat de Peperstraat identiek was aan de Peterceliesteeg- en dat leek ons zeer onwaarschijnlijk. Om de eigendomsgeschiedenis van Predikherenstraat 20 rond te krijgen bleek er niets anders op te zitten dan te bewijzen dat de Peperstraat niet hetzelfde was als de Peterceliesteeg. Ons insziens is dat gelukt. De Peterceliesteeg was een straatje verder dan de Pepersteeg. Hiertoe bekeken we 55 actes over de periode 1530-1810. In geen van die actes, waarin de Peperstraat of de Peterceliesteeg genoemd wordt, worden ze tegelijk genoemd.

Tenslotte leverde de computer van het G.A.U. een notariële acte op uit 1708. Daarin wordt de verkoop vastgelegd van een "Huysie off camere, staende aen de Zuydsijde van t Hanengetred ofte Pepersteegie".

Het ging hier om het huidige adres Pauwstraat 19.

Aardig om te vermelden is misschien nog een opvallende eigenaar van een ander pand aan de Predikherenstraat, in 1562. In dat jaar koopt namelijk ene Jan Jacobs van Leemput het hoekpand Predikherenstraat - Loeff Berchmakerstraat - Breedstraat, samen met zijn echtgenote Katrijn. Dit roemruchte echtpaar woonde vanaf 1555 aan de Westzijde van de Oudegracht, tussen " Sint Jacobsbrugge ende die Weerdpoort". Weliswaar lag de Weerdpoort aan de oostzijde van de gracht, maar kennelijk was dit toch de simpelste aanduiding van hun huis. Daar bevond zich ook hun bierbrouwerij. Uit de archieven komt dit stel al gauw naar voren als vermogend en invloedrijk: huizenbezitters en geldschietters. Jan van Leemput trad, behalve als vermogend man, op als burgerhopman, aanvoerder van één der 8 schuttersvendels, en later als schepen van de stad. Ondanks zijn belangrijke positie was het niet Jan maar zijn vrouw Trijn van Leemput die zich vereeuwigde in de Utrechtse stadsgeschiedenis. In 1577 stond zij als een heldin vooraan in de menigte die een begin maakte met het in puin slaan van het gehate Spaanse dwangkasteel Vredenburg. Althans, zo wil het verhaal.

Aanduidingen van het pand.

Voor zover wij weten heeft het pand nooit een naam gehad. Wel bleek uit een acte uit 1705, toen signeur Jacobus Bosch, borger en meester schoenmaker het huis verkocht aan Cornelis van Soest, medeborger en meestersmith, dat de verkoop plaatsvond "uytgesondert het copere uythangbort".

Tot 1795 bezaten de Utrechtse huizen geen nummer. In 1795 kreeg het pand een wijk-huisnummer: Wijk H nr.262. Rond 1810 werd dit gewijzigd in: Wijk H nr.423. In 1890 kreeg het huis de aanduiding zoals we die nu nog kennen: Predikherenstraat 20 en 20bis.

In 1832 werd bij de eerste kadastrale opmeting van de stad vastgesteld dat het perceel ("huis en erf") 78 centiare groot was. Het kreeg het kadasternummer A 824. Bij een hermeting in 1883 werd dit: "huis, gang en erf", groot 91 centiare, kadasternummer A 2305. Op deze gang die na de hermeting bij het perceel werd geteld komen we later nog terug.

Het huis nader bekeken.

Voor een bouwhistorische beschrijving van het huis laten we de gemeentelijke bouwhistoricus Bart Klück aan het woord:

- een diep huis met nog grotendeels bewaard gebleven 17de eeuws uiterlijk en indeling. Oorspronkelijk een geheel, maar sinds het einde van de 19de eeuw gesplitst in een boven- en benedenwoning. De voorgevel is een trapgevel met sierankers en 19de eeuws blokken-pleisterwerk. De vroegere houten onderpui is toen versteend, waarbij een kroonlijst voor de uitkragende puibalk werd aangebracht. Bij het herstel van de geveltop is een 18de eeuws vlieringvenster gekopieerd.

De achtergevel is een tuitgevel, grotendeels in schoon werk. De gehele geveltop is vrij recent gerestaureerd. De daarbij vernieuwde klooster-vensters zijn echter in zeer slechte staat. Aan deze zijde zitten krul-ankers en alleen hoog in de top drie sierankers. De ramen van souterrain, begane grond en verdieping vormen een onharmonisch geheel door allerlei wijzigingen. In het uitbouw-tje naar de binnenplaats zit een empire-raam verwerkt en een 18de eeuws deurtje. Het souterrain is van oorsprong een keuken geweest, waaraan een klein keldertje onder de voorkamer grenst. Daarnaast bevindt zich een merkwaardige nis. De balklaag van het souterrain is in de 19de eeuw vernieuwd. Alleen langs de noordmuur loopt nog een oude balk.

Het trapje, dat oorspronkelijk aansloot op de spiltrap, is recent vernieuwd. De begane grond is verdeeld in een voorkamer en een opkamer. De stenen tussenwand is bekleed met kraaldelen. In de wand langs de

trappen zitten 19de eeuwse deurtjes met fraai gevormde houten kruken. In de opkamer is een omklede moerbalk zichtbaar.

De verdieping was oorspronkelijk eveneens verdeeld in een voor- en achterkamer. Tegen de noordmuur staat een oorspronkelijke spiltrap. De grenen spil heeft nog zijn peervormige bekroning. De moerbalken zijn op de verdieping in het zicht gebleven en daarmee ook nog een aantal 17de eeuwse sleutelstukken. De achterkamer heeft een 19de eeuwse schouw met bladvormig uitgesneden consoles.

De kap wordt gedragen door drie 17de eeuwse grenen samengestelde spanten. Zij komen niet geheel overeen met de verdeling van de moerbalken: het middelste spant rust op randbalken tussen twee moerbalken.

De vlieringtrap is een open rechte trap uit de 17de eeuw. De haanhouten van de A-spanten op de vliering zijn weggezaagd.

- Aldus B.Klück in zijn bouwhistorisch rapport van 1991.

Het gebruik van de kelder als keuken wordt bevestigd door een transportacte uit 1727. Rudolph Hilterman kocht toen het huis voor 1600 gulden, waarbij uitdrukkelijk niet in de koop was inbegrepen: "de plancken en winkel in het voorhuys synde, alsmede een losstaende plaet in de **kelde-keucken** ende een eetkastje mede aldaer staende".



Op de achtergrond, rechts, de zuidelijke ingang van de Predikherenstraat. Schilderij van J.C. Droochsloot, 1618.

De voorganger van het huis.

Van het buurhuis Predikherenstraat 22 is de eigenaars-geschiedenis goed terug te volgen tot begin 16de eeuw, omdat het een hoekpand is. Uit de opgaven van belendingen in de transportacten van dit pand is te zien dat het zuidwaarts grensde aan een ander huis. Uitgaande van een huizenrij die ook toen al aaneengesloten was, was dit dus Predikherenstraat 20.

De vroegste transportacte die we vonden m.b.t. nummer 20 dateert van 1530. Uit die acte blijkt dat de linneweaver Jan Scroeder van Elffken het huis verkocht aan Jan Gerritsz, van beroep metselaar. Gezien de periode moeten we denken aan een huis met een houten gevel. De vroegste afbeelding waarop iets van de bebouwing aan de straat te zien is, is een schilderij van J.C.Droochsloot uit 1618 (zie vorige bladzijde). Daarop is de Neude te zien vanuit het Zuiden met op de achtergrond de zuidelijke ingang van de Predikherenstraat.

Enige eigenaren later komen we in 1599 als bezitter tegen: Jan Claess de Ridder. Hij was, evenals zijn broer Mathijs, van beroep "leidecker" ofwel "schaliedecker". Een gevaarlijk en waarschijnlijk ook wel lucratief beroep in een tijd waarin stro- en plaggendaken uit de mode waren geraakt, o.a. vanwege het enorme brandrisico.

Aan de gevel van Predikherenstraat 20 hing een uithangbord in de vorm van een "deckhamer", het gereedschap van Jan de Ridder, zo weten we uit een akte uit 1619. Ook zoon Ghijsbert werd leidekker, maar hij ging wonen aan de overkant van de straat in het huis genaamd "De verkeerde werelt". De weduwe De Ridder, Dirkje Janss, verkocht het pand in 1623 aan Jan Wouters van Santen, en vanaf dat moment moeten we gaan denken aan vervanging van het middeleeuwse huis door een nieuw pand.

Wanneer gebouwd en door wie ?

Uit het voorgaande blijkt dat we bouwdatum en bouwheer moeten zoeken tussen 1600 en 1700.

Zoals gezegd verwierf Jan Wouters van Santen het huis dus in 1623. Toen Jan (schrijnwerker, kistemaker) in 1629 overleed ging het eigendom over op zijn weduwe Metgen Gerritdr.

In 1637 kocht ene Steven van Leck (ook wel: van Eck) het pand. Deze had het explosieve beroep van bussemacker (kanon- of geweermaker).

Dat was echter slechts een kort intermezzo in de eigendomsgeschiedenis. Hij verkocht het alweer in 1639. En wel aan Jan Jansz de Veeder, groeffsmith, die zich ook wel eens Spoor noemde.

Een kameleongedrag op naamgebied dat in die tijd meer voorkwam. Op het huis rustte toen nog steeds een hypotheek van 400 gulden ten behoeve van de weduwe van Jan de Ridder.

Niet uit transportacten maar uit gegevens van de buurpanden blijkt dan dat Jan Jansz de Veeder het pand overdroeg aan zijn zoon Jan Jansz de Veeder "den jongen". Een zoon van Jan Woutersz van Santen, Gerrit Jansz van Santen, coperslager van beroep, was getrouwd met Dirkje de Veeder. Hoewel de gegevens niet volledig zijn menen we toch te mogen veronderstellen dat Dirkje de Veeder een dochter was van Jan Jansz de Veeder de oude. Kortom: Jan Jansz de Veeder den jongen was een zwager van Gerrit Jansz van Santen. Deze Jan bleef tot 1700 eigenaar van Predikherenstraat 20.

Dat de families van Santen en de Veeder met elkaar gelieerd waren, wordt nogeens benadrukt door een acte uit 1658.

Daarin kopen Jan Jansz de Veeder en Gerrit Jansz van Santen samen drie cameran aan de Lange Nieuwstraat "bij het Dolhuys".

Wie nu precies bouwheer is geweest en op welke datum, valt met de beschikbare gegevens niet exact te zeggen.

Maar Jan Woutersz van Santen ofwel Jan Jansz de Veeder (de oude of de jonge), zal zich toch hebben beziggehouden met het bouwen van het pand waar het in dit verhaal allemaal om draait.

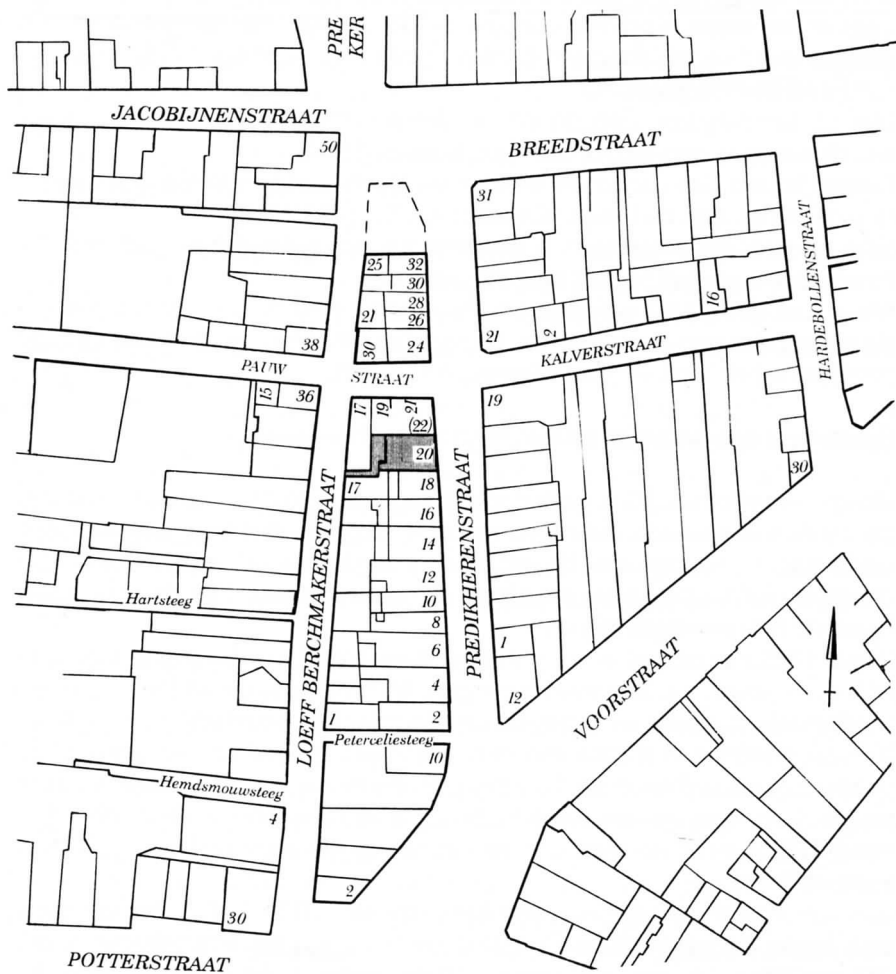
Splitsing in een beneden en een bovenhuis, 19e-eeuw.

Predikherenstraat 20 is een statig trapgevelpand. In de eerste helft van de 19-de eeuw raakte dat uit de mode. Men gaf de voorkeur aan de meer classicistische lijstgevels. Bij die mode hoorde ook het witpleisteren van de gevel, liefst opgedeeld in vakken. En dat is gebeurd bij dit huis, zoals heden ten dage nog te zien is.

Rond 1850 ontstond er nog een andere trend, n.l. het opsplitsen van huizen in boven- en benedenwoningen. Men sloopte de onderpui met de traditionele indeling en plaatste er afzonderlijke vensters in, plus twee toegangsdeuren in plaats van één. Vervolgens werd er een apart trapenhuis gebouwd naar de 1e etage, en na de nodige inwendige aanpassingen had men ineens twee huizen. De woningnood in de stad begon rond 1850 grote vormen aan te nemen en de verhuurders zagen hun kans schoon.

Jan van Asperen, eigenaar van het huis van 1827-1869, liet die kans niet liggen en verbouwde Predikherenstraat 20 tot Predikherenstraat 20 en 20bis. Hij was begonnen als timmerman, en eindigde, zoals hij trots liet registreren, als "grondeigenaar te Lopik". Zijn werkkapitaal

verkreeg hij waarschijnlijk uit zijn huwelijk met Wijnanda Godee. De familie Godee en de daaraan geliëerde familie Ket waren rijk geworden aanne-mer-families die (2e helft 19de eeuw) woonden aan de noordzijde van de Breedstraat resp. 10 en 4. Met name Reinier Ket liet zich gelden: hij liet in 1805 meer dan 80 panden na (waaronder Predikherenstraat 20) - aan Gerrit Godee. Opvallend is dat (in ieder geval de gevel van) het pand Breedstraat 10 sterk lijkt op het pand Predikherenstraat 20. Jan van Asperen en zijn vrouw Wijnanda Godee hebben jarenlang op Breedstraat 10 gewoond, waarbij schoonvader Godee inwoonde, of omgekeerd.



De huidige situatie rond de Predikherenstraat.

Vanaf ±1850 treffen we dus steeds twee gezinnen aan op Predikherenstraat 20: boven en beneden. Dat betekent overigens niet dat er daarvoor minder personen in het pand woonden: in 1824 bijvoorbeeld waren 18 zielen op dit adres gehuisvest: 5 mannen, 3 vrouwen en 10 kinderen. Maar die gingen toen allemaal nog door één voordeur.

Poort naar de Loeff Berchmakerstraat.

Een merkwaardig aspekt van dit huis is dat het een achteruitgang heeft dwars door een ander huis heen. Het "getroffen" huis, Loeff Berchmakerstraat 17, is ouder dan Predikherenstraat 20.

Bij het bouwhistorisch onderzoek van Loeff Berchmakerstraat 17 bleek dat, om deze poort te maken, flink wat hak- en breekwerk is verricht. Wie laat zoiets toe in zijn kostbare bezit? De voor de hand liggende veronderstelling, dat beide panden toentertijd eigendom waren van één eigenaar, werd bewaarheid vanuit de archieven. Gedurende 135 jaar (1734-1869) hadden beide panden steeds één (wisselende) eigenaar. In de transportaktes wordt de poort voor het eerst genoemd in 1795.

Het eerste gezamenlijk bezit dateert van 1734, zo blijkt uit eerdere transportaktes van beide panden. Tijdens die 60 jaar daartussen (1734-1795) zal deze poort dus geconstrueerd zijn.

Als we de toenmalige eigenaren nalopen, blijkt dat er twee verdachten zijn, die deze ingreep op hun geweten kunnen hebben: Rudolf Hilterman en George Hunlijn.

Rudolph Hilterman groeide op in een huis aan de Oudegracht "aan de Jacobibrug" en werd "apothecaris". Zijn vader, Lodewijk Hilterman, overleed in 1717. Een jaar later trouwt Rudolph met Johanna Cornelia Wulvink.



Loeff Berchmakerstraat 17 met links (tussen de 2 fietsen) het poortje naar Predikherenstraat 20.

Hoe hard in die tijd de kindersterfte kon toeslaan blijkt uit het feit dat dit echtpaar in 6 jaar tijd 5 kinderen kreeg.... en verloor.

Bij zijn huwelijk had Rudolph het ouderlijk huis kado gekregen. Hij woonde daar zeker de eerste 17 jaar van zijn huwelijk. In 1728 koopt zijn moeder voor hem Predikherenstraat 20. Zeer kort daarop overlijdt ze, in een huis aan de Breedstraat.

In 1734 koopt Rudolph Loeff Bergmakerstraat 17, het pand achter Predikherenstraat 20, erbij. Hij woont dan nog steeds in het voormalig ouderlijk huis aan de Oudegracht.

In 1773 overlijdt hij, "vrouw en mondige kinderen" achterlatend. Predikherenstraat 20 (en Loeff Bergmakersstraat 17) heeft hij dan allang verkocht (1754). Hij is dan eigenaar/bewoner van een huis op de hoek van de Voorstraat en de Hardebollenstraat, waar zijn weduwe nog enige tijd blijft wonen.

Van George Fredrick Hunlijn (ook wel: Hundelijn) weten we minder. Hij nam in 1754 Predikherenstraat 20 en Loeff Bergmakersstraat 17 over van Hilterman. Wanneer hij overleed is niet bekend, maar zijn weduwe, Catharina Schrapper, verkocht de twee huizen pas in 1795. Ook zij woonden er vermoedelijk niet. In 1793 werd Predikherenstraat 20 in ieder geval bewoond door de smid Jan Koelee, zo blijkt uit het archief van de "100ste Penning" uit dat jaar. Dit is de eerste overzichtelijke lijst van bewoners van Utrecht. Hierin werden niet de eigenaren maar de bewoners aangeslagen, en wel op hun vermogen om bij te dragen aan de weerstand tegen de Fransen. Veel heeft die belasting overigens niet geholpen, want in 1795 trokken de Fransen via de Tolsteegpoort Utrecht binnen.

Duidelijk is wel dat één van de twee bovenstaande eigenaren tussen 1734 en 1795 de poort heeft laten maken. Deze datering blijkt overigens vrij nauwkeurig overeen te komen met de bouwhistorische bevindingen in het pand Loeff Berchmakerstraat 17.

Een specifieke noodzaak voor het maken van de poort, behalve vermoedelijk een verhoging van de gebruikswaarde van het pand, hebben we niet kunnen vinden.

Kennismaking met enkele bewoners.

Veel bewoners van het huis zijn ons, over de periode 1793-1993, bekend geworden. Echter, twee eeuwen is een periode waarover men, op dit punt, bescheidenheid moet betrachten. Zouden we onze verzamelde gegevens totaal verwerken, dan zou meer recht worden gedaan aan de onderzoeker dan aan de lezer.



De Predikherenstraat rond 1900, gezien vanuit de Bredestraat in de richting van de Neude. Voor nr. 20 staat een vrouw met een kinderwagen (?). De melkboeren-hondekar, achteraan links, is vermoedelijk van melkhandelaar Van Ostrom, gevestigd op nr. 9.

Daarom worden hierna slechts enkele bewoners wat naderbij gehaald. Een chronologische lijst van de bewoners is achterin dit boekje te vinden. Wat opvalt is, dat er in dit huis heel veel mensen hebben gewoond met een ambachtelijk beroep. Timmerlieden, schoenmakers, smeden, kleermakers, orgelmakers en anderen.

Horlogemaker W.G.H. Förster oefende 30 jaar lang (1908-1938) zijn mooie vak uit achter het venster van Predikherenstraat 20. Op de foto, op pag. 16, is hij helaas niet zelf te zien, maar wel de tekst, waarmee hij kond deed van zijn nering, geschilderd op het rechter raam.



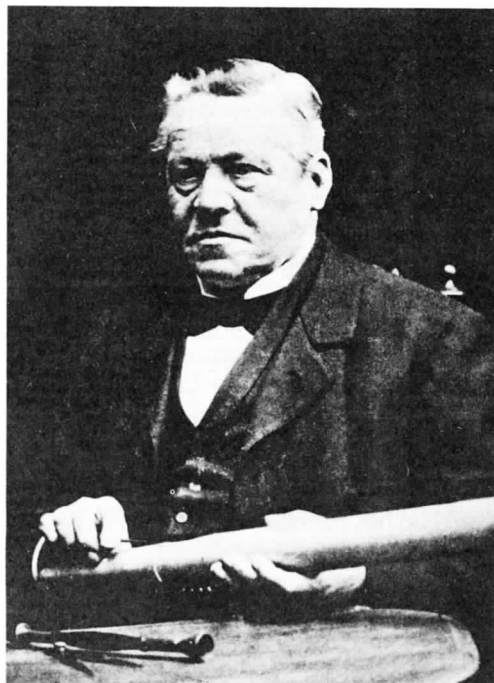
De tekst op het etalageraam.

Orgelmakers zijn aparte vaklieden, die zich bewegen op het snijvlak van ambacht, kunst en religie. Een nog steeds alom bekende naam op het gebied van de orgelbouw, troffen wij aan in 1850. Pieter Maarschalkerweerd, van Rooms-katholieke huize, was jarenlang huurder van het bovenhuis Predikherenstraat 20. Hij kwam er wonen tussen 1840-1850 en vertrok pas weer in 1862. Zijn huisbaas, Jan van Asperen, had het pand juist laten verbouwen tot twee woningen. Pieter was getrouwd met Evertje Woudenberg.

Pieter Maarschalkerweerd bouwde orgels en deed onderhoud daaraan, met 3 knechten, maar bleef altijd in de schaduw staan van grotere bouwers als Bätz en Witte, aan de Breedstraat, waar hij het vak leerde. Wat hij niet volbracht, deed echter zijn zoon Michiel. Geboren in 1838, leerde deze het orgelmakersvak bij zijn vader. Na een kort verblijf als jon-

geman in Den Helder, keerde hij in Utrecht terug, waar hij de werkplaats overnam van orgelmaker Hendrik Lindsen, aan het Hoogt nr. 8. Lindsen was n.l. in 1862 gestorven en Michiel nam het onderhoudswerk over, waarvan de weduwe Lindsen nog de contracten had. Uiteindelijk vestigde Michiel Maarschalkerweerd zich in het riante pand Zuilenstraat 14. Uit een bewaard gebleven bouwtekening blijkt dat hij achter het huis in 1888 een nieuwe werkplaats liet bouwen. En van daaruit werd hij een "grote" orgelmaker.

Had zijn vader Pieter nog een bedrijf met 3 knechten, Michiel had 22 mensen in dienst. Hij bouwde o.a. het ronde orgel in de Ronde Lutherse kerk te Amsterdam, het orgel in het Concertgebouw te Amsterdam, en het orgel in de Catharijne-kathedraal te Utrecht.



*De orgelmaker
Michiel Maarschalkerweerd.
("De Mixtuur", jan. 1973).*

Tachtig jaar na Pieter Maarschalkerweerd, in 1920, vestigde zich opnieuw een orgelmaker op het adres Predikherenstraat 20, weer op het bovenhuis: N.A. van Dam, leerling van Michiel Maarschalkerweerd.

Hij zou nooit het formaat bereiken van zijn voorganger. Mogelijk doordat hij bleef verkeren in de besloten kring van de Christelijk Gereformeerde Kerken (waar hij ettelijke orgels voor bouwde), mogelijk ook zat de tijd hem tegen. Omdat ook bij hem de schoorsteen roken moest, bouwde van Dam tenslotte een hele serie harmoniums, die in zijn kerkelijke kring wel aftrek vonden. Er zijn nog steeds door hem gemaakte harmoniums in gebruik bij enkele liefhebbers. Hij overleed, zonder opvolger, in 1962. De nieuwe bewoners hadden een container nodig om alle orgelonderdelen en -materialen, die Klaas van Dam op zolder had achtergelaten, af te voeren.

Men zou denken: toen verstomde het orgelgeluid voorgoed op Predikherenstraat 20. Niets is minder waar.

Tussen ongeveer 1950 en 1973 heeft ene Pieter Vink zich in dit huis bezig gehouden, weliswaar op bescheiden schaal, met het bouwen van harmoniums. Deze Pieter Vink, van beroep timmerman, woonde op de parterre waar hij de horlogemaker Förster in 1938 als huurder had afgelost.

Jarenlang werkte hij als timmerman, later aannemer, vanuit de kelder, die weliswaar te vochtig was, maar hem toch tot werk- en opslagplaats diende.

In de loop der jaren had Vink een vriendschappelijk contact opgebouwd met de fam. de Koff aan de Springweg 175 (in 1921 omgenummerd tot nr.155). J. de Koff was een bekende Utrechtse orgelbouwer, voortgekomen uit het bedrijf van Bätz aan de Breedstraat, nadat J.F.Witte, die dit bedrijf lange tijd leidde, overleden was in 1902.

Welnu, Vink in zijn nadagen besloot harmoniums te gaan bouwen. Dat gebeurde in het souterrain van Predikherenstraat 20. Uiteindelijk zijn er twee harmoniums voltooid; waar ze gebleven zijn weten we niet. Wel weten we dat hij ze trots te kijk zette achter de ramen aan de straatzijde. In 1973 overleed hij, waarna zijn dochter Annie nog 5 jaar in de ouderlijke woning doorbracht (tekening op pagina 20).

Na haar vertrek in 1978 werd de benedenwoning verbouwd.



Predikherenstraat 20 in 1935 toen horlogemaker Förster nog op de parterre woonde en werkte. In het rechter buurpand (22) had Eijkelenkamp een drukkerij en een handel in feestartikelen. (foto GAU/TA)

Besluit.

In de Predikherenstraat, oorspronkelijk aangelegd om monniken vanuit hun kerk toegang te geven tot de Neude (of andersom), blijken door de eeuwen heen vooral kleine ambachtslieden gewoond en gewerkt te hebben. Het pand Predikherenstraat 20 werd door de eigenaars vooral gebruikt als belegging, als oude-dagsvoorziening of als melkkoetje.

De combinatie eigenaar/bewoner kwam in dit huis niet vaak voor. Het laatste voorbeeld daarvan was de stukadoors-familie Abeling (1860-1900). In de loop van de 19de en 20ste eeuw hebben achtereenvolgens vier mannen in het pand gewoond, die zich hebben beziggehouden met het bouwen van orgels, in volgorde van opkomst: Pieter Maarschalkerweerd, Michiel Maarschalkerweerd, Klaas van Dam en Pieter Vink.

Daarvan is er één beroemd geworden: Michiel Maarschalkerweerd. Zojuist is één van zijn meesterwerken, het orgel in het Concertgebouw in Amsterdam, geheel gerestaureerd.

Zoals zijn meesterwerken nu weer in de aandacht komen, zo is bij deze ook weer het huis waarin hij opgroeide op de voorgrond geschoven: Predikherenstraat 20.

Orgels door M.Maarschalkerweerd gebouwd in Utrecht:

- Dominicuskerk
- Augustinuskerk (verbouwing)
- Catharijne-cathedraal
- Weeshuis
- Andreasgesticht
- Willibrorduskerk
- Remonstrantse kerk
- Martinuskerk
- Johannes de Deo
- Gereformeerde Begijnkerk.

Hiervan zijn nog drie orgels op dezelfde plaats te zien:

Augustinuskerk, Willibrorduskerk (intern verplaatst) en Catharijne-kathedraal.

Met dank aan de werkgroepleden voor het transcriberen van een aantal akten en voor het doorlezen van de tekst.

Fred R. Bloemink

Eigenaars en bewoners

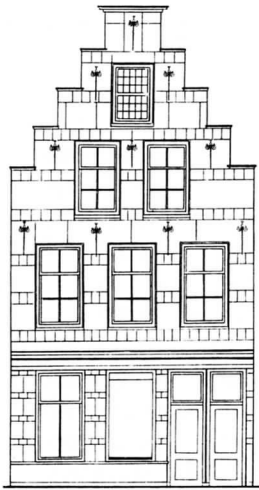
van	tot	naam	beroep	eig. /bew.
?	- 1530	Jan Schroeder van Ellfken	linnewever	x ?
1530	- 1537	Jan Gerryts	metseelaar	x ?
1537-1556	à 1595	Jacob Huygens	linnewever	x ?
1556	à 1595-1600	Jan Claess de Ridder	leydekker	x x
1600	- 1623	zijn weduwe Dirckje Jansdr.		x x
1623	-1629	Jan Wouters	schrijnwerker	
		van Santen	(kistemaker)	x ?
1629	- 1637	zijn weduwe Metgen Gerrits		x ?
1637	- 1639	Steven van Eck	bussemaker	
		(van Leck ?)	(kanonmaker)	x ?
1639	- 1700	Jan Jans Spoor = de Veder	groeffsmith	x ?
	later:	Jan Jans Veder-den jongen	idem	x ?
1700	- 1705	Jacobus (Adrianus?) Bosch	mr. schoenmaker	x ?
1705	- 1726	Cornelis van Soest	meestersmith/ statensmith	x ?
1726	- 1726	Willem van Breugel	?	x ?
1726	- 1728	zijn weduwe M. van Steenwijk		x ?
1728	- 1754	Rudolph Hilterman	apothecaris	x ?
		en zijn moeder A. van Woensel		
1754	- 1795	George Frederik Hunlijn	?	x ?
	later:	zijn weduwe Catharina Schrapper		x ?
1795	- 1807	Rijnier Ket	mr. timmerman	x
1807	- 1827	Gerrit Godee	timmerman/ grondeigenaar	x
1827	- 1869	Jan van Asperen	timmerman/ grondeigenaar	x
1869	- 1901	Johan Friederich Abeling	stucadoor	x x
	later:	zijn zoon H.H. Abeling	stucadoor	x x
1901	- 1901	Floris Yperlaan	timmerman	x
1901	- 1925	J.D. Teunissen van Manen	winkelier	x
1925	- 1961	Sophia R. Streef	?	x
1961	- 1991	Gemeente Utrecht	-	x
1991	- heden	Het Utrechts Monumentenfonds		x

Bewoners (beknopte weergave)

<u>in</u>		<u>naam</u>	<u>beroep</u>
1793		Jan Koelee	kleermaker
1809		P.J.van Dranen	schoenmaker
1813		Hendrik van Dranen	schoenmaker
1818		C.Lauterslager	smid
1824		Willem v.d.Heuvel	smid
1830		Arnold Albers	smid
1840?-1862	b	Pieter Maarschalkerweerd	orgelmaker
tot 1862?	b	Michiel Maarschalkerweerd	orgelmaker
1850-1868	a	G.J. van Embden	kamerbehanger
1870	a+b	J.F. Abeling	stukadoor
1900	a+b	H.H. Abeling	stukadoor
1900-1910	b	H. Cino	kleermaker
1898-1900	b	H. Lanclé senior	smid
1909-1938	a	W.G.H. Förster	horlogemaker
1909-1930	b	P.H.B. Hartman	kellner
1938-1973	a	P. Vink	timmerman
1973-1978	a	zijn dochter	
1930-1962	b	N.A. van Dam	orgelmaker
1962-heden	b	huidige bewoners	
1978-19..	a	Theo Mackay	beeldhouwer
19..-	a	huidige bewoners	

a=20

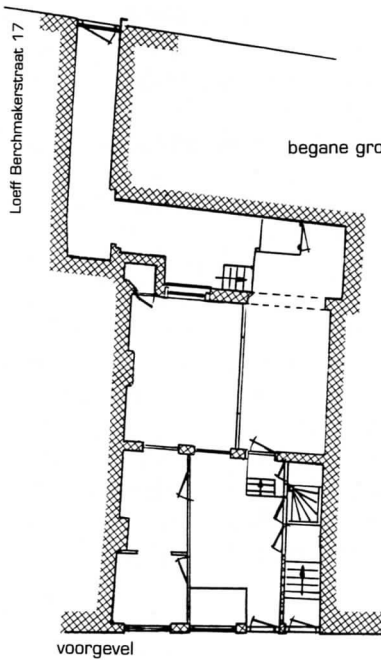
b=20bis



voorgevel



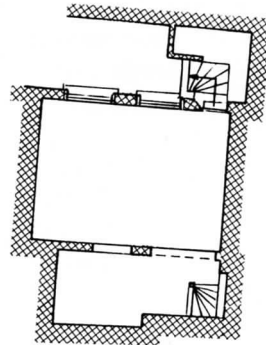
achtergevel



voorgevel

begane grond

kelder



Bouwtekening van Predikherenstraat 20.

Toestand vóór 1978.

De indeling van de voorkamer is nog de winkel/werkplaats - indeling van horlogemaker Förster.

(overgenomen van een bouwtek. van Dienst Openbare Werken - Utrecht)

Bronnen en Noten

- 1 -
 - Archief Kadaster Utrecht
 - Transporten/plechten, DTB, 100ste Penning, Patentregisters, volkstellingen, notariële archieven, adresboeken. (GAU).
 - Topografische Atlas. (GAU).
 - Utrechts Documentatie Systeem. (GAU en Stadsbibliotheek).
 - Struick, Dr.J.A.E.L., "Utrecht door de Eeuwen heen", 1971.
 - Scheerder, J., "De beeldenstorm", 1974.
 - Monde, N.v.d., "Beschrijving...der stad Utrecht", 1845.
 - Hulzen, Dr.A.v., "Kloosters en gasthuizen", 1986.
 - Meyere, J.de, "Utrecht op schilderijen", 1988.
 - Lemaire, G.W.A., "Utrecht in grootmoeders tijd", 1987.
 - Graafhuis, A., Utrecht Orgelstad, 1981.
 - De Mixtuur, tijdschrift, januari 1973.

- 2 - De naam Peperstraat komt in vele Nederlandse en Vlaamse plaatsen voor. Wil men deze naam verklaren, dan denkt men al gauw aan de specerij peper. In de 17de eeuw was het een belangrijk handelsproduct van de V.O.C., maar ook in Middeleeuwen was het hier reeds bekend als kruiderij. Overigens werd de mierikswortel in die tijd ook peperwortel genoemd.
Een voor de hand liggend verband tussen de Utrechtse Peperstraten (er waren er twee) en deze specerij dringt zich vooralsnog niet aan ons op.
J.I. de Groot noemt echter in het Kwartaalblad Oud Hoorn (1986, pag 83) een andere mogelijkheid.
In 's Hertogenbosch wordt omstreeks het jaar 1210 begonnen met de bouw van de (eerste) St.Janskerk, buiten de stadsmuren, op een terrein genaamd "De Pepers". De Groot veronderstelt dat dit een biezenveld was. Peper was n.l. ook een volksnaam voor mattenbies (zie H.Heukels Volksalmanak, p229b, zonder jaartal).

- 3 Volgens de zg. Wintertuinlegende gebeurde er, op Driekoningen in het jaar 1248, in Keulen een wonder. Willem II, Rooms-koning en graaf van Holland, was te gast aan de lunchtafel bij Albertus Magnus. Ondanks de winter vond het etentje plaats in de tuin. De sneeuw die deze tuin bedekte, smolt echter zodra het gezelschap aan tafel zat. De hele tuin veranderde zelfs in een zonnige zomertuin. Na de maaltijd keerde de sneeuw terug. Willem was zo onder de indruk van deze toverkunst, dat hij op verzoek van Albertus, grond en geld schonk aan de Dominicanen om in Utrecht een Predikherenklooster te bouwen.

Uitgave:	Het Utrechts Monumentenfonds
Tekst:	Fred R. Bloemink
Vormgeving:	Dirk van Sichem
Druk:	Drukkerij Storm

STEEN-GOED verschijnt 4 keer per jaar